

ubehageligt skærende lyd, der desuden for almuen er ildevarselsende« (1828; 5).

Dødningeuret piber · stråddødens varselsang *Adam Oehlenschläger* 1803 (6); hør fårekyllingen, hvor fælt den piber! · dens tit gentagne, stygge varselsang (Aladdin, 1805); der er en styg, trangbrystet fårekylлинг, · som piber hist i kroen! · · Den kynder – lig i huset, siger man. *B. S. Inge-mann*, *Mithridat* (1812) (7).

Fårekyllingens dødsvarsel har været folketro over det meste af landet (8). Høres den i sovekammeret (9) skal én i huset dø (10); insektet var derfor en frygtet gæst i skorstenen (Falster o. 1850; 11). Det varslede død hvis en fårekylлинг begyndte at synge hvor man aldrig havde hørt den før (VJylland; 12). En kvinde hørte på dødslejet hvad der lød som en flok pippende kyllinger; på en gård hørte man fårekyllingen synge, og fire personer døde kort efter (Rødding; 13); »kort før min søn døde hørte han en fårekylлинг i møddingen« (14). *Mens H. C. Andersens fader lå for døden pibede fårekyllingen, og moderen sagde til den: »Han er død, du behøver ikke at synge efter ham; isjomfruen har taget ham«* (Mit Livs Eventyr, 1855).

Man mente imidlertid også, at »det hus er lyk-saligt, hvor storsten og svalen bygger, hvor fårekyl-lingen findes« (o. 1680; 15). Det betyder lykke at have en fårekylлинг i huset, men dør den pludselig eller forlader huset, kommer en af dets beboere ud for en ulykke. En københavnsk bager flyttede til et nyt bageri og tog nogle fårekyllinger fra det gamle med i den tro, at han ellers ikke fik held med forretningen (16). Man kendte flere eksempler på, at fårekyllingerne flyttede fra et hus, som siden brændte (17).

Fårekyllingen holdt meget af at gå gennem varm aske. Nævnedes man den ved navn, så brændte den op og man døde selv inden året var omme (Egtved; 18). Når det ligesom spillede i væggen, sagde man »nu laver den til gilde«, for så ville der snart blive holdt bryllup, men hvis den pipede skulle én snart begraves, »for nu er fårekokken kommet« (Ryslinge; 19).

Der kan ventes regn når fårekyllingerne mod aften høres særlig meget (1840; 20); kom de en aften frem fra deres skjulesteder og fløj omkring i stuen og omkring lyset var det tegn på ondt vejr og stærk blæst (Hammerum h.; 21).

LITTERATUR: (1) 62 57; (2) 693 XXVIII; (3) 693b 1,679; (4) 908 187 (Fredericia); (5) 204 439f; (6) 649 321; (7) 878b 145; (8) 160 1906/23:624, 638,1069 m.fl.; (9) 847c 168; (10) 794 9.2,1888, 233; (11) 281c 29; (12) 212 61; 464f 3,176; (13)

464g 2,392; (14) 464g ny rk. 2, 252; (15) 464g 2, 263; (16) 436c 55; (17) 871 14; (18) 160 1904/27: 2344 (1888); (19) 794 9,1888,13; (20) 806 39; (21) 871 14.

Honningbierne dør hvis fårekyllinger får adgang til kuben (1634; 1).

Hader man fårekyllingen, vil den hævne sig (Fredericia; 2).

»Lægger man et knippe ærtehalm om vinteren i stuen, så kryber de deri, bær dem så ud i kulden eller sneen, så forfryser de straks, thi de kan ej lide kulde og holder sig derfor altid til ovnen« (o. 1700; 3).

Gåder: hvilken kylling har seks ben? – Hvad er det for kyllinger, som ikke har fjer på? (4).

Talemåde: han ser ud, som han har ædt ovntæger – brugt om den blege, modfaldne, som ser forsulten ud (1776ff; 5).

En fårekyllings svirrende glastoner *I. P. Jacobsen* (6).

LITTERATUR: (1) 940b upag.; (2) 464f 1, 139; (3) 167 1935, 46; (4) 794 9,1888,91; 464n 34; (5) 659 4,600; 888 1935,137; (6) 392b 1, 93.

Ørentvist, *Forficula auricularia*

Det 1-1.4 cm lange rødbrune insekts halenokker er omdannet til en bevægelig tang, hos hannen er dens arme som regel krumme, hos hunnen lige. Under forvingerne ligger veludviklede flyvevinger. Holder til på mørke, fugtige steder og er alm. i hele landet; kan gøre nogen skade i frugtplanter.

– Danmarks Dyreverden 2, 57-63.

Ørentvist, ældre nydansk øretvist, i første stavemåde måske oprindeligt et sjællandsk navn (1), -tvist betyder todelt som en kløftdannet gren eller kvist (»tvege«) (2) og sigter til tangen på bagkroppen. Insektet søger mørke skjulesteder, men det var og er en udbredt misforståelse, at det pønser på at krybe ind i menneskets ører for med tangen at bide trommehinderne over (3):

Du lumpne ørentvist! kan du mit øre skade, da skal du straks dit liv foruden skånsel lade, du skal aldrig få til sligt af mig forlov, thi jeg mit øre har til andre ting behov.

Albert Thurah, Hastig Dom fældet over en Ørentvist 1741 (4).

I eventyret Skarnbassen (1861) lader H. C. Andersen en ørentvist-mor sige til sin søn: »Hans højeste mål er engang at krybe i øret på en præst«.

Når den yngede inde i hovedet blev vedkommende tåbelig (5), ja hovedet ville gå midt over når der ikke var plads til flere ørentvister (Skorup ØJylland; 6). Som barn hørte jeg tale om en pige, der havde fået en *tværhavl* i øret, siden var hun altid søvrig og tung i hovedet og fik mange skænd; hun kunne ligefrem gå og sove. En dag hun var faldet i søvn på en vognstang faldt hun ned og knuste hovedet, ud væltede en skrækkelig masse tværhaver. Den havde formeret sig derinde, og det var grunden til, at hun altid var døsigt (1887; 7).

En mand kom ind til naboen, som stod og kløvede brænde. »Du kunne godt behøve at flække mit hoved«, sagde manden, »for jeg har så forskrækkelig ondt i det«. Det havde naboen dog ikke lyst til, men i det samme revnede mandens hoved, og indeni var det helt fyldt med ørentvister (Ølby MSjælland; 8).

Ørentvisten 1843ff er en meget smal og dyb rende i Øresund (9).

Øreorm 1626ff; NJylland og ørelus 1667 (10), øreklokke o. 1700ff; SVJylland, Als (11) forvan-

sket til *ølleklokke* Fanø (12), fik man om natten dette insekt i øret, gav det med følehornenes bevægelser mod trommehinden et voldsomt spektakel.

Ørentvist 1792ff; Horsenseggen o. 1890 (13), ørentvinde Fyn o. 1840ff (14), Drejø 1882 (15), øre(n)tvinge o. 1700ff; Fyn og øerne s.f., Langeland, ØSjælland, Lolland (16), ørentveje Langeland, Odsherred (17), ørentvejne Sejerø o. 1890 (18), øre(n)stjert ØJylland, Vendsyssel (19); øreklave(r) og øreklove SSlesvig, Jylland, begge efterled = klov (jf. klovdyr) (20), øreklo, -kløer (flertal af klo), -kløe Jylland o. 1900ff (21) omtydet til ørekløver Sønderjylland, Vendsyssel (22), ølklør SJylland (23), øjekløe Toftlund (24).

Ørestinger 'ørestikker' o. 1825 (25), ørenstikker og ørebider Djursland (26), øre(n)kryb SSlesvig, Sønderjylland (27), ørevatter Vendsyssel (28) sml. tvistvatter nedenfor, øreløber Mols (26).

Tvestjert 'dobbelthale' Jylland, N og VSjælland, Bornholm, ældre nydansk d.s., gammelsvensk (1225-1526) har tvestiært (29), tvistjert Skagen 1787 (30), tvestjat Læsø 1802 (31), tvestart Bornholm 1804-56 (32); tviststjert N og VJylland, vel omdannet under påvirkning af efterledet i ørentvist jf. *tvisthale* MJylland (33), tvistvatter Vendsyssel 'hale + overnaturligt væsen', her i betydningen lille krybende insekt (34), tvistmajor VSjælland (35), tvistørre Gilleleje (36), tvesdyrt Tibirke (37), tveklo VJylland o. 1900 (38), tvinge Ærø (39), tvegne Sejerø o. 1890 (40).

Kvistjert ØJylland, Læsø, Samsø, forledet i be-

Ørentvist. BIOFOTO/Elvig Hansen.

tydningen todelt kvist (41), *tvinkelstjert* Jylland o. 1840ff (42); *ve-*, *tværhale* Møn, Falster, Lolland o. 1850ff (43), *kløfthale* Jylland (44), *kløfibider* Rinds h. o. 1900, bider med kløften = halen (45); *splithale* Fly Njylland (46), *kvi-*, *ku-*, *kostjert* Læsø (47); *stjertvatter* Vendsyssel (48).

Kvinkelstjert 1763ff; Jylland (49), *kvinkstjert* 1841 (50), forleddet antagelig i betydningen 'frem- og tilbagebevægelse' (om halen) (51) jf. *hvingel-*, *tvinkelstjert* o. 1840ff, Jylland hørende til dialektordene hvingle, hvinkle 'svinge med noget, vakle', tvingle 'dreje, vride' om dyrets hale når det løber; *vinkelstjert* Hatting h. o. 1890ff til vinkle 'vippe, usikkert stående' (1).

Fangebille 1872 (51).

Færøerne: *tvu-*, *tvisterta* o. 1780ff (52).

LITTERATUR: (1) 217 335-49; (2) 659 27,1675f; 626 477; (3) 464 9,1888,20; (4) 859b upag.; (5) 464g 2,225; (6) 160 1906/35: 2176 (1941); (7) 794 5,111; (8) 160 1906/23: 221 (1933); (9) 659 27, 1676; 277 343; (10) 434 4,996; 217 348 (St. Arden s.); (11) 659 27,1671; 212c 3,1182; (12) 217 344f; (13) 882 2,257; 224 1,1893, 357; (14) 571 673; 388; (15) 208 105; (16) 903 4.3,1826,42; 388; 430 671 (-tvinge = tinding); (17) 224 1,1893, 35; 388; (18) 856 185; (19) 212c 3,1182; 217 348; 202c 4, 327; (20) 212c 3,1182; 217 345-47; 388; 178 1, 1978, 103; (21) 212c 3,1182; 388 (Holsted s. o. 1925 *ørklør*); (22) 217 346f; (23) 212c 3,1182; (24) 423; (25) 903 4.3,1826,42; (26) 217 347f; (27) 212c 3,1182; 217 347; 178 1, 1978,103; (28) 217 349; (29) 434 4,498; 571 615; 626 430; 217 341f; (30) 651 381; (31) 61 179; (32) 801 71; 3 35; (33) 217 343; (34) 212c 3,1182; 202c 4,327; (35) 388 (Tømmerup s.); (36) 233 1954, 102 (ældre navn); (37) 874b 143; (38) 212c 3,898 fejlagtigt tveklov; (39) 388; (40) 856 185; (41) 212c 2,338 fejlagtigt kvestjert; (42) 571 615; 212c 3,900; 224 1,1893,36 (Hads h.); (43) 281c 161; 794 8,111; 430 622; 388; (44) 224 1,1893, 36; 212c 2,203; 296f 139; 217 337; 388; (45) 217 337; (46) 217 340; (47) 212d 2,164,171f; (48) 217 341; (49) 693b 1,700; 903 5,1829,249; 212c 2,341 (Søvind s.) og tb. 283; 946 31,1939,45 (Hads h. 1870'erne); (50) 571 428; (51) 160 1929/43; (52) 828 69; 500 159; 393 464.

DIVERSE

Ørentvister ødelægger megen rug før den modnes (MJylland 1795; 1); iflg. en indberetning 1822 til Det kgl. Landhusholdningsselskab gør de megen skade på rug og hvede i Vends h. (2).

Mange ørentvister i kornet, når det køres ind, betyder at det vil skæppe godt (Læsø; 3); efter at kornet var fjernet fra vognen vrímlede den med

ørentvister, dem fik hønsene at æde (4).

Ses mange ørentvister varsler det et godt åleår (Langeland; 5).

Talemåde: så vims som en ørentvist (6).

De ligner under deres ilsomme flugt og med »knibtængerne« strittende bagud en flok smækre, kjoleklædte kelnere, der i en restaurationshave rædselsslagne flygter ved synet af et fremrykkende kor af gamle damer *Knud Poulsen* (7).

Solskinnet glimter i tvestjertens saks · og dirrer i snerrernes sne *K. V. Kjær* (8); dér høres dette skarpe knald · fra vognens fjæl mod sandet · af ørentvistens fald *Jeppe Aakjær* (9).

Harald H. Lund, Hos tandlæge Ørentvist (10).

LITTERATUR: (1) 68 86 (Vium); (2) 347 245; (3) 212d 2,267; (4) 217 345; (5) 276 3,561; (6) 464c 385,400; (7) 695b 52; (8) 446 32; (9) 937g 49; (10) 537n upag.

Lus, *Phthiraptera*

Små vingeløse, flade parasitter med artspecifik tilknytning til bestemte pattedyr og fugle, på hvilke de krumme benkløer griber om hår og fjer. På mennesket snylter to former af *Pediculus humanus*, HOVED- og KROPSLUS, samt den mere flade og brede FLADLUS, *Phthirus pubis*.

– Danmarks Dyreverden 2, 65-70.

Lus fællesgermansk, oldnordisk d.s. (flertal lyss), o. 1300 lys, løs; af indoeurop. *lus*, der måske oprindelig betød 'dyr' (1), *luks* Vendsyssel (2). *Fladlus* 1577ff; *fladbuk* o. 1700ff (3).

I stednavne: Luseborg 1500 i Haderslev, 1543ff i Tønder, begge nedsættende; Luseleje VMøn 1544, Lusekilde og Lushøj 1660-72 Randers a., Lusemose 1682-1798 ØSkerninge s., Lusekullen 1743-1822 (Bornholm); i de sønderjyske marknavne Lusflod 1683 og Luseklemme (= redekam); på Lusborg, en gård (forhen kro) mellem Fjelby og Lysabild, havde konen ord for at være urenlig (4). *Gråtaske* og *gråbagge* o. 1700, efterleddet = tyk, klodset person (også en norsk hest og øgenavn til nordmand), *gråsvend* o. 1700ff (5), *gråbider* 1773ff, *gråbasse*, *gråben* og (*de*) *grå* 1802ff (6), på Bornholm betød gråben også en gammel mand og djævelen (1804; 6a).